

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr inż. Agnieszki Kałaski

„Jakość życia mieszkańców wybranych powiatów województwa pomorskiego w świetle wskaźników zrównoważonego rozwoju”

I. Podstawa opracowania recenzji.

Przedmiotem tej recenzji jest rozprawa doktorska mgr inż. Agnieszki Kałaski pt. *„Jakość życia mieszkańców wybranych powiatów województwa pomorskiego w świetle wskaźników zrównoważonego rozwoju”*, której Promotorem jest prof. dr hab. inż. Piotr Przybyłowski. Podstawą niniejszej opinii jest pismo Dziekana Wydziału Przedsiębiorczości i Towaroznawstwa Akademii Morskiej w Gdyni z dnia 14 grudnia 2018 roku. Niniejsza recenzja dotyczy poprawionej i uzupełnionej wersji rozprawy doktorskiej.

II. Ocena trafności wyboru problemu naukowego.

Opiniowana rozprawa to praca, która w obecnej wersji już właściwie wpisuje się w **nurt rozszerzania perspektywy badawczej nauk towaroznawczych** na inne „pozaużytkowe” obiekty, w tym przypadku jednostki samorządu terytorialnego, przy ocenie których kluczową rolę odgrywa nowy paradygmat rozwoju, określany w polskim prawodawstwie jako rozwój zrównoważony. Paradygmat ten jest – co zostało mocno podkreślone w tytule rozprawy i w pierwszym rozdziale - ściśle powiązany z celem nadrzędnym rozwoju, czyli jakością życia, rozważaną w pracy na poziomie lokalnym (powiatowym).

Już chociażby z tego względu podjęcie tego tematu jako przedmiotu rozprawy doktorskiej należy uznać za trafne, a Autorka pracy w sposób już bardziej

konsekwentny i precyzyjny – niż w pierwszej wersji rozprawy - wyznaczyła kwalitologiczny punkt wyjścia dla swoich rozważań.

III. Struktura pracy i jej powiązanie z celami i hipotezami rozprawy

Główny cel rozprawy jest określony w tytule pracy i we wstępie. Jest nim „*zbadanie zmian obiektywnej jakości życia mieszkańców wybranych powiatów woj. pomorskiego w aspekcie ładu społecznego, gospodarczego i środowiskowego za pomocą wskaźników zrównoważonego rozwoju*” (s.6). Jest to więc bardziej adekwatne do treści pracy sformułowanie jej celu niż w poprzedniej wersji rozprawy („*zbadanie wybranych powiatów w aspekcie ładu społecznego, gospodarczego i środowiskowego za pomocą wskaźników zrównoważonego rozwoju*”). Cel ten tym razem ukazuje wyraźnie kluczową kategorię pracy jaką jest jakość życia mieszkańców wybranych powiatów, która ma być oszacowana (czy przybliżona) za pomocą wskaźników zrównoważonego rozwoju. Niestety, i w tej wersji cel główny nie został podzielony na cele szczegółowe.

Szerzej wyzwania jakie postawiła sobie Doktorantka ujawnione są tym razem w poprawnie sformułowanych hipotezach badawczych. Zbiór tych hipotez nie ma już wady strukturalnej jaką był (w poprzedniej wersji) brak **hipotezy wiodącej** (głównej), czyli stwierdzenia, którego dekompozycją powinny być bardziej szczegółowe stwierdzenia. W hipotezie tej mieści się podstawowe zamierzenie badawcze mgr inż. Kałaski, czyli przypuszczenie, że istnieje możliwość zastosowania konwencji kwalitologicznej do oceny zmian rozwojowych jednostek samorządu terytorialnego, potraktowanych jako obiekty (na których określony jest deskryptywnie zbiór cech jakościowych, decydujących o tym, że obiekty te można nazwać powiatami – przyp. rec.) (s. 6). Rolę hipotez **pomocniczych** spełniają trzy poniższe sformułowania (s. 7):

– "*przydatnym narzędziem do porównywania zmian rozwojowych wybranych powiatów w aspekcie ładu społecznego, gospodarczego i środowiskowego może być wartość użyteczności cząstkowej i całkowitej*" (**hipoteza 1**); podtrzymuję nadal swoją opinię, że oryginalność tej hipotezy jest niewielka, ponieważ doświadczenia

wielowymiarowej analizy porównawczej (WAP), wykorzystujące transformacje wartości wskaźników na oceny cząstkowe poprzez „unitaryzację zerowaną” (oceny cząstkowe mieszczące się w przedziale $<0;1>$) są na tyle duże, że trudno tu mówić o nowości naukowej; użycie kategorii *użyteczności* zamiast „unitaryzacji zerowanej” czy „ocen cząstkowych” jest jednak w pewnym stopniu uzasadnione przez zastosowanie analogii pojęciowej teorii użyteczności i WAP;

- *„w badanym horyzoncie czasowym, tzn. lat 2007- 2015, obiektywna jakość życia mieszkańców badanych powiatów zmieniała się” (hipoteza 2)*; jest to hipoteza przez użycie terminu „obiektywna jakość życia” już bardziej jednoznaczna niż w pierwszej wersji pracy;
- *„rozwój wybranych powiatów jest zrównoważony, jednakże zróżnicowany w zakresie ładu społecznego, gospodarczego i środowiskowego” (hipoteza 3)*; hipoteza ta jest jasna i nie mam do niej istotnych zastrzeżeń.

Realizacji głównego celu pracy podporządkowana została jej struktura, której treść - obejmująca łącznie 276 stron (jest to większa o prawie 50 stron objętość niż pierwszej wersji rozprawy), w tym tekst główny liczący 247 stron - składa się ze wstępu, 5 rozdziałów merytorycznych oraz podsumowania. Zawiera ono główne wnioski wynikające z pracy. Struktura rozprawy budzi jeszcze pewne „drobne” wątpliwości, które zostaną sformułowane przy ocenie treści poszczególnych rozdziałów.

Treść rozprawy można - jak się wydaje - sprowadzić do **trzech grup problemowych**, nawiązujących bezpośrednio do głównego celu pracy. W rozprawie są kolejno przedstawione:

1. Główne kwestie merytoryczno-terminologiczne, które naświetlają już wystarczająco kwalitonomiczną istotę prowadzonych badań, a zwłaszcza kategorii jakości i głównej kategorii pochodnej – jakości życia oraz jej różnych klasyfikacji. Jest to nowy, prawidłowo już ujęty fragment prac bez którego (jak w pierwszej wersji rozprawy) istota, tło, geneza powstania i kształtowania się koncepcji

zrównoważonego rozwoju, a zwłaszcza jego aspektów środowiskowych oraz uregulowań prawnych związanych z tą koncepcją, była jakby zawieszona w próżni. Powiązanie tej koncepcji z pojęciem obiektywnej jakości życia przywróciło spójność terminologiczną tej rozprawy. Problemy te są przedmiotem rozważań w jej **rozdziale 1**.

2. **Przedmiot badania**, czyli wybrane do badania powiaty województwa pomorskiego oraz ich strategie rozwoju, opisany wyczerpująco w **rozdziale 2** pracy.
3. **Problemy metodyczne** związane z pomiarem wskaźnikowym implementacji rozwoju zrównoważonego rozwoju oraz z wyborem wskaźników według trzech łańdów, a następnie w ich ramach dziedzin tworzących te łańdy (tzn. społeczny gospodarczy i środowiskowy) są przedmiotem analiz w **rozdziale 3** rozprawy.
4. **Rozkłady wartości poszczególnych wskaźników** dla poszczególnych dziedzin, tworzących poszczególne łańdy współtworzące (z rozdziałem 5) część empiryczną rozprawy przedstawione są w **rozdziale 4**. Rozkłady te zostały zbudowane dla każdego wskaźnika i każdego powiatu jako szeregi czasowe tych wartości w latach 2007 -2015. Tę tabelaryczną bazę do analizy tworzy zatem zestaw aż 63 tabel, co wymagało z pewnością dużego nakładu pracy i wysiłku przy zbieraniu niezbędnych danych
5. **Wyniki pomiaru stopnia zrównoważenia** według prostej metody szacowania ocen częściowych („uniteryzacja zerowana”) dla wartości poszczególnych wskaźników według wcześniej zidentyfikowanych dziedzin tworzących wymienione wcześniej łańdy dopełniają część empiryczną rozprawy. Transformacja ta dała po 21 ocen częściowych dla każdego łańdu, a ich sumy dały z kolei oceny syntetyczne (całkowite) dla każdego z trzech łańdów, powiatu oraz roku z badanego okresu. Te oceny częściowe i syntetyczne Autorka nazwała użytecznościami częściowymi i całkowitymi. Te kwestie pomiarowe są **przedmiotem rozdziału 5**, w którym dokonano statystycznej analizy różnicowań wartości miar syntetycznych

(„użyteczności całkowitej”) według poszczególnych ładów w grupie wybranych powiatów dla poszczególnych lat badanego okresu. Głównymi narzędziami analizy otrzymanych wyników są tu:

- wykresy ilustrujące zmiany wartości miar syntetycznych („użyteczności całkowitej”) dla poszczególnych ładów w danym powiecie w całym okresie badanym;
- łączne rozkłady (w układzie 3D) wartości miar syntetycznych („użyteczności całkowitej”) dla wszystkich sześciu badanych powiatów w całym okresie badanym z wykorzystaniem pakietu statystycznego STATISTICA i arkusza kalkulacyjnego EXCEL dla oceny istotności statystycznej różnic między powiatami w rozwoju zrównoważonym.

Oceniając ogólnie poziom merytoryczny rozprawy, należy stwierdzić, że większość istotnych słabości w jej założeniach teoretycznych i metodycznych została usunięta, a mgr inż. Agnieszka Kałaska podeszła do problemu koniecznych zmian w pierwszej wersji pracy z dużą odpowiedzialnością. Obecnie założenia te prezentują właściwy dla tego typu prac poziom. Należy docenić też część empiryczną, w której zgromadzono bogaty materiał statystyczny, który Autorka poddała poprawnej analizie w oparciu o metodykę z zakresu statystycznej analizy porównawczej.

Zwracam uwagę, że obecnie poszczególne części rozprawy, mimo jeszcze pewnych widocznych słabości, prezentują już generalnie - jak już to wyżej podkreśliłem - poziom właściwy dla tego typu prac. I tak:

1. W obecnej wersji pracy nie ma już zasadniczych trudności z zakwalifikowaniem merytorycznego wkładu Autorki rozprawy do rozwoju dyscypliny towaroznawstwo, ponieważ wątek kwalitologiczny tej pracy został właściwie wyeksponowany. Zatem mgr inż. Kałaska wykorzystała szansę takiego poprawienia tej pracy aby wątek ten ujawnić, a przez to nadać rozprawie niezbędny walor oryginalności i urealnić możliwość zakwalifikowania rozprawy do dyscypliny nauk towaroznawczych. Przypominam, że możliwość wykorzystania tej szansy była też

uzasadnieniem do mojego końcowego wniosku w poprzedniej recenzji o skierowanie pracy do uzupełnienia i poprawy.

2. Autorka rozprawy sięgnęła do inspiracji jakie płyną z uniwersalnej definicji jakości (s. 10), która w jednolity sposób odsłania istotę jakościową nie tylko obiektów użytkowych (towarów, produkcji - wyrobów, produktów, usług) czy życia, czyli obiektów, w których jakość występuje w sposób jawny (poprzez np. kategorie jakości wyrobów czy jakości życia), ale także każdego innego obiektu. W przypadku tej rozprawy kategoria jakości dotyczy jednostki terytorialnej, gdzie – w dotychczasowej praktyce terminologicznej – dokonywano niestety swoistego „utajniania” aspektu jakościowego tych obiektów – gmin, powiatów czy województw. Zatem mgr inż. Kałaska „odtajniła” jakość w jednostkach samorządu terytorialnego (np. powiatów), a zrównoważonemu rozwojowi przypisała słusznie rolę obiektywnej jakości życia, nadając przez to rozprawie spójny charakter kwalitologiczny.
3. Kolejna uwaga dotyczy kategorii jakości życia, która w obecnej wersji rozprawy jest wyeksponowana nie tylko w tytule rozprawy ale także występuje w treści pracy, a zwłaszcza w rozdziale pierwszym. Pojęcie to występuje też we wstępie z podkreśleniem, że rozwój zrównoważony jest związany z kategorią jakością życia jako jej obiektywny obraz. Autorka dokonała tu już pełnego - czego nie było w poprzedniej wersji pracy - przeglądu klasyfikacji jakości życia, podkreślając szczególne znaczenie podziału jakości życia na obiektywną i subiektywną, co bardzo uporządkowało główny nurt rozważań w pracy. Dzięki tej klasyfikacji mgr inż. Kałaska mogła przyjąć - co jest kluczowym założeniem metodologicznym tej rozprawy - że za pomocą wskaźników zrównoważonego rozwoju można pośrednio ocenić jakość życia (tzw. pośrednią i jednocześnie obiektywną jakość życia). Ta wskazówka metodyczna jest zawarta m.in. w powołanej przez Autorkę w wykazie literatury pracy z 2008 roku „Jakość życia na poziomie lokalnym ...”. Zatem w świetle tych uwag istota tej rozprawy sprowadza się do oceny obiektywnej jakości życia poprzez ocenę poziomu rozwoju zrównoważonego wybranych powiatów.

4. Nowy paradygmat rozwoju, nazywany w Polsce najczęściej rozwojem zrównoważonym, to druga kluczowa kategoria tej pracy. Poświęcona jest temu w obecnej wersji duża część **rozdziału 1**. Ewolucja pojęcia zrównoważonego rozwoju jest przedmiotem pkt. 1.2.1., a jego istota przedstawiona jest w formie tabelarycznej (tabela 1). Podtrzymuję nadal moją uwagę krytyczną, że jest to prezentacja dość chaotyczna, a przedstawione definicje nie zostały właściwie dobrane, bowiem wiele z nich nie spełnia wymogów poprawnej definicji lub są one za wąskie aby dobrze oddać istotę tej koncepcji rozwoju, np. ZR to wzrost gospodarczy itp. Zwracam też ponownie uwagę, że ekorozwój nie jest zasadą (s. 29) lecz przykładem koncepcji rozwoju eksponującej aspekty środowiskowe (czyli jest to rozwój w istocie rzeczy niezrównoważony). Autorka w obecnej wersji rozprawy (ss. 20—23) wyraźnie już rozróżnia trzy komplementarne cechy nowego paradygmatu rozwoju – zrównoważenia, trwałości i samo podtrzymywania, co wzmacnia podstawy terminologiczne tej pracy.

Ostatnie dwa punkty rozdziału pierwszego, ukazują zakres uwzględniania koncepcji rozwoju zrównoważonego w polskich aktach prawnych (w tym w Konstytucji) oraz w kluczowych strategiach krajowych. Uwagi o zakresie lokalnego planowania strategicznego (s. 22) na podstawie źródła pośredniego (pracy K. Giordano z 2006 roku) są tak lapidarne, że praktycznie nic nie mówią o systemie tego planowania. Przecież Autorka prowadziła badania w konkretnych powiatach, w których mogła zapoznać się jakie dokumenty strategiczne powiaty te są zobowiązane przygotowywać przy uwzględnieniu ich hierarchii i szczególnej pozycji strategii rozwoju jako dokumentu „matka”.

5. W obecnej wersji rozprawy opis czy charakterystyka badanych powiatów - jako przedmiot **rozdziału drugiego** - jest już poprzedzony pewnym, jeszcze nadal nadmiernie lapidarnym, uzasadnieniem wyboru 6 powiatów za przedmiot badań. Uzasadnienie to powinno stanowić osobny punkt tego rozdziału. Opis powiatów jest w obecnej wersji połączony z charakterystyką lokalnych strategii rozwoju. Rozdział ten w tej wersji pracy kończy się tabelą (tabela 2 ss. 57-58), w której

Autorka dokonała porównania opisu poszczególnych łańdów strategii, choć nadal nie jest to pełna analiza podobieństw i różnic celów strategicznych jako podstawy do oceny czy dokonany w kolejnym rozdziale dobór wskaźników zrównoważonego rozwoju „pokrywa” te cele. Oczywiście, ta część podsumowująca powinna być wyodrębniona w formie odrębnego podrozdziału.

6. Tytuł **rozdziału trzeciego** jest w dużym stopniu adekwatny do jego treści. Dotyczy on pojęcia wskaźnika i głównych kryteriów ich grupowania oraz identyfikacji konkretnych zestawów wskaźników dla poszczególnych trzech łańdów, a w ich ramach według dziedzin. Rozdział ten jako samodzielna część pracy ma obecnie już wystarczającą objętość, a podrozdział pierwszy zawiera już dostatecznie precyzyjną definicję wskaźnika przy podkreśleniu cechy porównywalności jako własności konstytutywnej tego pojęcia. Podrozdział drugi – liczący zaledwie ½ strony - nie jest oparty na żadnych źródłach. Na przykład przy BDL powinna być podana strona internetowa tego podstawowego źródła informacji o wskaźnikach i ich wartościach (danych) na poziomie lokalnym.

Podrozdział trzeci w obecnej wersji został wzbogacony o trzy podzbiory zasad z Karty Ziemi (Deklaracji z Rio) w ramach trzech łańdów, co uwiarygodnia wybór wskaźników i uzasadnia nazwanie ich wskaźnikami zrównoważonego rozwoju.

7. **Rozdział czwarty** to poprawne i pracowite zestawienie wartości 63 wskaźników dla badanych sześciu powiatów dla lat 2007-2015, czyli zbudowanie łącznie 378 szeregów czasowych dla wartości tych wskaźników (w układzie poszczególnych łańdów i dziedzin), co dało Autorce ciekawy materiał do analizy zmian tych wartości w każdym badanym powiecie. Nadal podtrzymuję uwagę, że widoczny jest tu brak podrozdziału podsumowującego wyniki tych ciekawych zestawów szeregów czasowych jako logicznego przejścia do transformacji wartości tych wskaźników na oceny cząstkowe i oceny łączne (syntetyczne).

Warto tu dodać jeszcze jedną uwagę metodyczną, związaną ważnym stwierdzeniem (s.72), że „Wskaźniki mają określoną funkcję ocen: są

stymulantami (wzrost jego wartości jest korzystny) lub destymulantami (wzrost jego wartości jest niekorzystny)". Jest to fundamentalny podział wskaźników w badaniach porównawczych, a mgr. inż. Kałaska w tej wersji pracy zauważa już też trzecią kategorię wskaźników – nominanty, podkreślając, że w rozprawie zostaną wykorzystane dwa pierwsze rodzaje wskaźników preferencyjnych. Nie jest to wada metodyczna rozprawy, ponieważ takie podejście jest najczęściej spotykane w analizach porównawczych z powodu istotnych trudności w oszacowaniu wartości optymalnych dla nominant.

8. **Rozdział ostatni, piąty** miał w zamierzeniu wspierać towaroznawczy charakter pracy przez wprowadzenie kategorii **użyteczności cząstkowej i całkowitej** (poza - w istocie rzeczy - kwalitologicznym charakterem samej kategorii jakości życia) na podstawie prac badaczki z Rumunii. Same zamierzenie użycia takiej terminologii można uznać w obecnej redakcji za w pewnym stopniu uzasadnione, ponieważ Autorka uznała wcześniej „powiaty” za specyficzny rodzaj jakości rozumianej uniwersalnie, o czym już wspomniałem w tej recenzji. Zatem użyteczność cząstkową i całkowitą można obecnie uznać za pewien szczególny, o pewnej kontrowersyjności, analogon tych kategorii w odniesieniu do jednostek samorządu terytorialnego. Nadal podtrzymuję swoją opinię, że trudno tu mówić o elemencie nowości metodycznej, choć samo wykorzystanie tej metodyki nie budzi już zasadniczych zastrzeżeń. Poprawne po względem metodycznym są dokonane w rozprawie (*podrozdział 5.5*) dla poszczególnych powiatów analizy zrównoważenia trzech łądów poprzez tzw. wykresy radarowe oraz – co jest ważne dla uniknięcia niewłaściwych wniosków - odniesienie wartości do wektora wzorca - sztucznego wzorca jako zbioru samych wartości najkorzystniejszych.

Strona formalna, w tym redakcyjna rozprawy, nadal budzi pewne choć już nieliczne zastrzeżenia, a większość wskazanych w recenzji pierwszej wersji pracy usterek została usunięta. Rozprawa obecnie oparta jest już na wystarczającej i istotnie wzbogaconej literaturze polskiej i zagranicznej, liczącej ponad 170 pozycji książkowych i artykułów (I wersja 116), 11 aktów prawnych, ponad 20 raportów i

innych dokumentów oraz na cytowaniach z 10 stron internetowych. W literaturze tej dominują pozycje z zakresu teorii rozwoju (w tym rozwoju regionalnego i lokalnego oraz nowych paradygmatów rozwoju), planowania strategicznego oraz inżynierii środowiska. Poprzednio budzące niedosyt ilości publikacji z zakresu jakości życia, wielowymiarowej analizy porównawczej oraz prac typowo kwalitologicznych zostały istotnie powiększone, co korzystnie wpłynęło na spójność merytoryczną rozprawy i stworzyło lepszą podstawę do bardziej realistycznej oceny własnego wkładu do metodyki analizy porównawczej. Zwracam uwagę także na to, że w wykazie źródeł są już wykazane cztery współautorskie publikacje Doktorantki, które wskazują jaką drogę badawczą mgr inż. Kałaska przeszła, przygotowując tę rozprawę doktorską.

IV. Wnioski końcowe

Uwzględniając fakt, że mgr inż. Agnieszka Kałaska podjęła się aktualnej i ważnej problematyki naukowej oraz uwzględniając wprowadzenie w obecnej wersji pracy wielu korzystnych zmian i uzupełnień, uważam stopień osiągnięcia zakładanych celów pracy za wystarczający. Autorka spełniła też większość wymagań stawianych rozprawom doktorskim zgodnie z 7 art. 13. pkt. 1. Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r. Nr 65, poz. 595 z późniejszymi zmianami) w zakresie wykazania się *ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej*, w tym przypadku towaroznawstwa.

W obecnej wersji została już też jasno sformułowana – zgodna z konwencją nauk towaroznawczych - koncepcja kwalitologiczna podstawowego problemu naukowego, co nadaje przedstawionej do opinii dysertacji doktorskiej – w obecnym kształcie – wystarczający stopień *oryginalności rozwiązanie problemu naukowego*, czyli spełnienie w dostatecznym stopniu kolejnego ustawowego kryterium właściwego dla tego typu prac naukowych.

Reasumując, wnoszę zatem o **przyjęcie pracy** mgr inż. Agnieszki Kałaski jako rozprawy doktorskiej w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie

towaroznawstwo i dopuszczenie Jej do egzaminów doktorskich, a po ich pomyślnym przebiegu, do publicznej obrony.

A handwritten signature in blue ink, consisting of a large, stylized initial 'J' followed by several loops and a final flourish.